

Maciej Szymczyk
Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju

Rocznik Muzeum Papiernictwa
2010, t. IV
ISSN 1897-7685

Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A.
1919–2008,
praca zbiorowa, Warszawa 2010, ss. 408

W ostatnich latach obserwujemy wzrost zainteresowania historią papieru, towarzyszący zwiększającej się liczbie zwiedzających Muzeum Papiernictwa. Mimo to liczba publikacji dotyczących tej tematyki jest stosunkowo skromna. Oprócz wydawnictw dusznickiego Muzeum Papiernictwa oraz rubryki historycznej w miesięczniku „Przegląd Papierniczy” – opracowań prezentujących dzieje wyrobu papieru możemy spodziewać się głównie z okazji rocznic powstania poszczególnych firm papierniczych. Właśnie charakter rocznicowy ma wydana w 2010 roku publikacja pt. *Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A. 1919–2008*, przygotowana przez zespół obecnych i byłych pracowników PWPW S.A. z okazji dziewięćdziesięciolecia tej niezwykle interesującej firmy.

Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych może poszczycić się tradycjami sięgającymi zarania Drugiej Rzeczypospolitej. Powołanie własnego ośrodka produkcji dokumentów, papierów wartościowych i banknotów było jedną z ważniejszych decyzji władz państwa odradzającego się po okresie zaborów. Utworzenie w 1919 roku Państwowych Zakładów Graficznych w Warszawie, przekształconych w latach dwudziestych XX wieku w Polską Wytwórnę Papierów, stało się jedną z podstaw suwerennego bytu Polski. W latach drugiej wojny światowej, pomimo przejęcia wytwórni przez Niemców, wielu pracowników przedsiębiorstwa włączyło się w walkę o niepodległość, a podczas powstania warszawskiego gmach PWPW stał się jednym z powstańczych bastionów. Odbudowana po wojnie firma, już pod nazwą Państwowa Wytwórnia Papierów Wartościowych, kontynuowała znaczną część dawnych swoich funkcji, dostarczając banknoty, znaczki i dokumenty dla potrzeb władz. W okresach szczególnych trudności rynkowych w PWPW oprócz

banknotów i dokumentów powstawały kartki na żywność, paliwa lub inne deficytowe produkty – przez polskie społeczeństwo pożądanie bardziej niż pieniądze.

W czasach PRL-u przedsiębiorstwo mogło cieszyć się pozycją monopolisty w zakresie produkcji dokumentów. Przemiany ustrojowe zapoczątkowane w Polsce w 1989 roku oznaczały dla Wytwórni konieczność podjęcia walki o zamówienia na zasadach gospodarki wolnorynkowej. Skłoniło to firmę, która powróciła do historycznej nazwy „Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A.”, do podnoszenia jakości produktów oraz unowocześniania oferty. Podjęte kroki sprawiły, że dziś PWPW S.A. jest jedną z najprężniej rozwijających się firm w branży papierniczej i drukarskiej. Wytwarzany przez nią asortyment (banknoty, dokumenty) posiada ogromne znaczenie. Oprócz urzędów oraz instytucji finansowych kontakt z produktami PWPW S.A. mają niemal na co dzień wszyscy mieszkańcy Polski.

Grono autorów zaangażowanych w przygotowanie opracowania, wybitnych znawców historii Wytwórni¹, zapowiada interesujące przedstawienie dziejów przedsiębiorstwa, a zespół redakcyjny² pozwala oczekiwać wysokiego poziomu edytorskiego wydawnictwa.

Opracowanie dzieli się na dwie części: *Dzieje i współczesność PWPW* oraz *Produkty PWPW*. W skład pierwszej wchodzi pięć rozdziałów opisujących historię Wytwórni od chwili powołania Państwowych Zakładów Graficznych w 1919 roku po 2008 rok.

Pierwszy rozdział został opracowany przez Andrzeja Rybarczyka i dotyczy najdłuższego okresu: lat 1919–1995. 25 stycznia 1919 roku Rząd RP pod przewodnictwem premiera Ignacego Jana Paderewskiego przyjął wniosek w sprawie utworzenia Państwowych Zakładów Graficznych (PZG). Wydarzenie to legło u podstaw decyzji o powołaniu przedsiębiorstwa odpowiedzialnego za produkcję polskich banknotów i dokumentów. Autor przedstawia dalsze wydarzenia związane z organizacją Państwowych Zakładów Graficznych, uruchomieniem produkcji i powiększaniem mocy produkcyjnych, co było związane ze wzrostem zapotrzebowania na produkty wytwarzane przez PZG. Ważną decyzją było powołanie w 1925 roku spółki akcyjnej pod nazwą Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych, która z czasem zastąpiła PZG. Nowe przedsiębiorstwo znalazło siedzibę w wybudowanym od podstaw gmachu przy ul. Sanguszkii, w którym produkcję uruchomiono w 1929 roku.

¹ W skład zespołu autorów wchodzi: Andrzej Ambroziewicz – zastępca dyrektora Pionu Papierni, znawca historii znaczków, filatelista; Anna Baczyńska – zastępca dyrektora Pionu Poligrafii; Aldona Chojnowska – kierownik produktu akcyza i znaczki; Robert Domagała – zastępca dyrektora Centrum Personalizacji Dokumentów; Zygmunt Krzysztof Jagodziński – emerytowany kierownik Pracowni Znaków Wodnych; Jan Maciej Kopecki – projektant i rytownik, naczelny grafik PWPW S.A.; Juliusz Kulesza – ilustrator książek i autor wielu opracowań o tematyce powstańczej, pracownik PWPW w latach 1942–1944; Andrzej Rybarczyk – związany z Wytwornią w latach 1965–2006, ostatnio na stanowisku członka zarządu; Mariusz Worek – specjalista ds. organizacyjno-prawnych; Tomasz Woźnica – kierownik projektu w Pionie Informatyzacji i Transakcji Elektronicznych.

² Zespół redakcyjny tworzą: Radosław Mierzejewski, Piotr Pankanin, Agnieszka Sieczkowska i Tomasz Paweł Turek.

W latach 1939–1944 firma znajdowała się pod zarządem niemieckich komisarzy i produkowała banknoty oraz dokumenty na potrzeby władz okupacyjnych. Doceniając renomę PWPW S.A., Niemcy zachowali jej przedwojenną nazwę. W sierpniu 1944 roku gmach Wytwórni stał się ważnym punktem oporu powstańczego, a wskutek prowadzonych walk budynki zostały zniszczone.

Po zakończeniu wojny polskie władze podjęły decyzję o odbudowie fabryki i wznowieniu produkcji papierów wartościowych. Jednocześnie znakiem nowych czasów była zmiana nazwy przedsiębiorstwa na „Państwowa Wytwórnia Papierów Wartościowych”. Zakłady przy ul. Sanguszki uruchomiono w 1950 roku. Od tego czasu do końca okresu PRL-u PWPW była producentem wszystkich polskich banknotów oraz większości dokumentów. Papier początkowo wytwarzano w papierni mokotowskiej na maszynie MP1. W 1954 roku przy ul. Sanguszki zainstalowano maszynę papierniczą przywiezioną z nieczynnego zakładu w Wierbce (określaną jako MP2), a w 1958 roku maszynę papierniczą z mokotowskiej papierni przeniesiono do budynku przy ul. Sanguszki. Kolejnym wydarzeniem istotnym z punktu widzenia papierniczych tradycji PWPW w okresie Polski Ludowej było zastąpienie MP2 nową jednostką; w 1986 roku przystąpiono do likwidacji starego urządzenia i budowy na jego miejscu nowoczesnej maszyny, której rozruch nastąpił jesienią 1987 roku.

Rozdział kończy się przedstawieniem sytuacji PWPW po wprowadzeniu w Polsce zmian ustrojowych. Będąc dotąd wyłącznym producentem banknotów i zabezpieczonych dokumentów przedsiębiorstwo straciło swą dawną pozycję i musiało konkurować o kontrakty z zagranicznymi firmami, przegrywając coraz częściej wyścig o rządowe zamówienia. Dotyczyło to wielkich zleceń na produkcję odpowiednio zabezpieczonych paszportów oraz banknotów wprowadzonych po denominacji. W połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku dalsze losy przedsiębiorstwa były zatem niepewne.

Autor pierwszego rozdziału oprócz historii przedsiębiorstwa przedstawia również podstawowe informacje historyczne na temat systemu walutowego w Polsce od pierwszych lat po pierwszej wojnie światowej do czasów współczesnych. Ponadto podaje wiele ciekawostek, m.in. dotyczących zmian systemu pieniężnego oraz sposobu dystrybucji banknotów z PWPW w Warszawie do poszczególnych oddziałów banków.

Tekst został wzbogacony o liczne reprodukcje dokumentów, fotografie historycznych banknotów drukowanych przez PWPW w ciągu pierwszych siedemdziesięciu pięciu lat działalności.

Jako źródła Andrzejowi Rybarczykowi posłużyły głównie dokumenty zgromadzone w Archiwum Zakładowym PWPW S.A., Archiwum Akt Nowych (AAN), sprawozdania Wytwórni za poszczególne lata, liczne artykuły prasowe informujące o poszczególnych wydarzeniach oraz opracowania dotyczące m.in. historii pieniądza, systemu monetarnego i dziejów PWPW. W opracowaniu rozdziału autor wykorzystał również wiedzę zdobytą podczas przeszło czterdziestu lat pracy w Wytwórni.

Drugi rozdział, zatytułowany: *Papiernia PWPW w Warszawie 1919–1958*, opracował Zygmunt Krzysztof Jagodziński. Obszerny materiał dotyczy położonego na terenie mokotowskiego więzienia zakładu, który w 1919 roku przydzielono PZG w celu prowadzenia produkcji papieru zabezpieczonego do druku banknotów i dokumentów. Maszyna płaskositowa firmy H. Füllner z Cieplic Śl. (wówczas Warmbrunn)³, w którą wyposażono wybudowaną w 1905 roku papiernię, nie była w stanie wytwarzać papierów ze znakami wodnymi, co zmusiło PZG do zakupu nowego urządzenia – maszyny okrągłositowej – w szwajcarskiej firmie Escher Wyss. Po wielu próbach zdołano na nowym urządzeniu uzyskać odpowiedniej jakości papier banknotowy, co sprawiło, że Polska mogła uniezależnić się od dostaw zagranicznych.

Papiernia działała do 1944 roku, kiedy podczas powstania warszawskiego została w poważnym stopniu zniszczona. Po wojnie zakład odbudowano i w 1947 roku wznowiono w nim produkcję papieru na starszej maszynie, a dwa lata później na maszynie okrągłositowej. W 1958 roku, po przeniesieniu maszyny okrągłositowej do gmachu przy ul. Sanguszki, stary zakład na Mokotowie zaprzestał działalności.

Oprócz przedstawienia historii mokotowskiej papierni Zygmunt Jagodziński przytoczył wiele ciekawostek dotyczących techniki wytwarzania papieru zabezpieczonego znakiem wodnym oraz przedstawił wiadomości na temat produkcji papieru banknotowego w innych polskich papierniach (w Jeziornie i Kluczach), a także o przypadkach, gdy wytwarzano banknoty dla Polski za granicą.

Autor rozdziału przedstawił również sylwetki osób zaangażowanych w uruchamianie produkcji papierów zabezpieczonych w Polsce. Rozdział został zakończony słowniczkiem wyjaśniającym podstawowe pojęcia dotyczące znaków wodnych.

Cały tekst jest bogato ilustrowany reprodukcjami planów mokotowskiej papierni i PWPW przy ul. Sanguszki i dokumentów dotyczących historii fabryki oraz fotografiami licznych produktów Wytwórni (dokumentów, akcji, banknotów, prób papierów), wykonanymi w przezroczu, co umożliwi przekaz widoków znaków wodnych.

Rozdział został opracowany na podstawie dokumentów zgromadzonych m.in. w AAN i w Archiwum w Nidzicy, licznych artykułów prasowych oraz opracowań dotyczących Wytwórni. Istotnym materiałem badawczym przydatnym do opracowania rozdziału były papiery wartościowe produkowane przez PWPW.

Trzeci rozdział: *PWWP po 1996 roku*, autorstwa Mariusza Worka, dotyczy ostatnich dwunastu lat w dziejach Wytwórni. Okres ten otwiera data 15 kwietnia 1996 roku, kiedy nastąpiło przekształcenie Państwowej Wytwórni Papierów Wartościowych w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa i powrócono do historycznej nazwy: „Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A.”. Od tamtego czasu w firmie przeprowadzono restrukturyzację oraz dokonano licznych inwestycji, spośród których jedną z najważniejszych był zakup nowej maszyny papierniczej. Wytwórnia odzyskała zamówienia na druk polskich banknotów oraz zdobyła kontrakty na

---

³ Autor na s. 76 omyłkowo podał nazwę dostawcy maszyny papierniczej: „Füllenswerk Warmbrunn z Cieplic”.

produkcję dokumentów komunikacyjnych i personalizowanych. Wprawdzie w 2000 roku PWPW S.A. przegrała niezwykle ważny przetarg na produkcję nowych polskich dowodów osobistych w konsorcjum stworzonym przez Drukarnię Skarbową, jednak cztery lata później na mocy decyzji Ministra Skarbu Państwa nastąpiło połączenie obydwu firm.

W 2008 roku Wytwórnia była producentem m.in. polskich banknotów, dowodów osobistych, paszportów (polskich i litewskich), banderol akcyzowych, dokumentów komunikacyjnych, znaczków pocztowych, kart bankomatowych.

Przy opracowywaniu rozdziału autor korzystał ze współczesnych dokumentów firmy: certyfikatów, Księgi Akcyjnej PWPW S.A., sprawozdań finansowych oraz Statutu.

Rozdział czwarty, zatytułowany: *Projektanci, rytownicy i giloszerzy*, autorstwa Jana Macieja Kopeckiego, został poświęcony wybitnym artystom związanym z Wytwórnią, którym od początku istnienia firmy banknoty, papiery wartościowe i znaczki zawdzięczają wysoki poziom artystyczny. Jednym z przedstawionych rytowników jest sam autor rozdziału, związany z Wytwórnią od 1973 roku, który wyrył m.in. płyty do druku banknotu o nominale 10 zł z 1981 roku (z wizerunkiem gen. Józefa Bema), 10.000 zł (z wizerunkiem Stanisława Wyspiańskiego), 50.000 (z wizerunkiem Stanisława Staszica), 2.000.000 (z wizerunkiem Ignacego Jana Paderewskiego).

Rozdział wzbogacają fotografie prezentowanych artystów oraz ilustracje najbardziej interesujących projektów ich autorstwa.

Materiał został opracowany m.in. w oparciu o dokumenty z Archiwum Zakładowego PWPW, artykuły ukazujące się na łamach pisma PWPW „Życie Wytwórnii” oraz o publikacje z zakresu numizmatyki.

Ostatni rozdział pierwszej części albumu, *Życie Wytwórnii w „Życiu Wytwórnii”*, opracował Juliusz Kulesza. Pismo „Życie Wytwórnii” zadebiutowało już w 1951 roku i wydawane jest do dziś z kilkoma przerwami (od marca 1978 roku do stycznia 1981 roku, od listopada 1981 roku do maja 1982 roku, od 1989 roku do marca 1996 roku). Od 1996 roku pismo ukazywało się pod innym tytułem: „Biuletyn Informacyjny Państwowej Wytwórnii Papierów Wartościowych”. Piąty numer, w związku ze zmianą nazwy przedsiębiorstwa, nosił tytuł: „Biuletyn Informacyjny Polskiej Wytwórnii Papierów Wartościowych”. W 1999 roku, z inicjatywy pracowników firmy, powrócono do historycznej nazwy: „Życie Wytwórnii”.

Czasopismo jest bardzo ważnym źródłem wiedzy na temat PWPW w poszczególnych okresach. Informowało o sprawach istotnych dla przedsiębiorstwa (m.in. o kolejnych zamówieniach, sukcesach oraz sprawach pracowniczych). Wprawdzie do końca lat osiemdziesiątych XX wieku odnotowano poważne zaangażowanie polityczne pisma, co było konsekwencją konieczności podporządkowania się cenzurze⁴, jak też

---

⁴ W powojennej Polsce dekretem z 1946 roku wprowadzono cenzurę prewencyjną, sprawowaną przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, funkcjonujący od 1981 roku pod nazwą Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk. Cenzurę prewencyjną zniesiono w kwietniu 1990 roku – *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1995, t. 1, s. 666.

faktu, że gazeta w pierwszych latach istnienia była organem POP PZPR. Wprawdzie jesienią 1956 roku obok tytułu pojawiła się informacja, że „Życie Wytwórni” jest „Dwutygodnikiem załogi PWPW”, jednak kontrola czynników partyjnych nad pismem przez długie lata nie malała. Dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, już w nowej rzeczywistości społeczno-gospodarczej, tematy polityczne odeszły na dalszy plan.

Redakcja „Życia Wytwórni” wykazywała duże zainteresowanie historią przedsiębiorstwa; liczne artykuły publikowane na jego łamach poszerzały wiedzę pracowników o przeszłości PWPW.

Rozdział został opracowany głównie na podstawie roczników pisma wydawanych w latach 1951–2008. Tekst ilustrują liczne wycinki prasowe z dokładnym opisem bibliograficznym (częściowo zastępujące przypisy) oraz fotografie przedstawicieli redakcji i osób z nią współpracujących.

Druga część opracowania, składająca się z siedmiu rozdziałów, przedstawia produkty Wytwórni od chwili powstania PZG po czasy współczesne. Część ta może mieć dużą wartość dla kolekcjonerów banknotów, znaczków i historycznych dokumentów jako cenny przewodnik, systematyzujący wiedzę o zbiorach.

Pierwszy z rozdziałów, noszący tytuł: *Z historii polskiego pieniądza papierowego*, opracował Zygmunt Krzysztof Jagodziński. Wstęp do rozdziału stanowią syntetycznie ujęte informacje na temat pierwszych emisji polskiego pieniądza papierowego: w okresie insurekcji kościuszkowskiej oraz w XIX wieku i w czasie pierwszej wojny światowej. Dalej autor wymienia drukarnie, w których powstawały pierwsze polskie banknoty wyemitowane po odzyskaniu niepodległości, oraz przedstawia historię produkcji banknotów w PZG i PWPW S.A., a także podczas drugiej wojny światowej, w latach PRL-u oraz w Trzeciej Rzeczypospolitej. Wykład o banknotach jest wzbogacony licznymi informacjami o sytuacji monetarnej Polski w poszczególnych okresach.

Nie zabrakło w rozdziale informacji o kolekcjonerskich banknotach oraz o banknotach ofertowych (których zadaniem była prezentacja możliwości firmy w zakresie wytwarzania odpowiednio zabezpieczonych pieniędzy papierowych). W rozdziale możemy znaleźć dane biograficzne o projektantach polskich banknotów, w tym biogram Andrzeja Heidricha – projektanta będącej obecnie w obiegu serii „Władcy polscy”. Ponadto uwagę zwracają informacje dotyczące zabezpieczeń banknotów przed fałszerstwami oraz informacje o głośnych przypadkach fałszerstw polskich banknotów. Rozdział kończy słownik zawierający podstawowe informacje dotyczące pieniądza.

Tekst wzbogacają liczne reprodukcje banknotów.

Materiał został przygotowany głównie na podstawie opracowań z zakresu historii polskiego pieniądza i artykułów ukazujących się w „Życiu Wytwórni” oraz w oparciu o analizę banknotów.

Rozdział drugi drugiej części, poświęcony papierom wartościowym, również opracował Zygmunt Krzysztof Jagodziński. W tekście można znaleźć informacje

głównie o akcjach i obligacjach drukowanych w okresie Drugiej Rzeczypospolitej i w latach wojny. W czasach PRL-u na tego typu papiery wartościowe nie było zapotrzebowania (wobec nacjonalizacji przemysłu działalności nie prowadziły spółki emitujące akcje, a podejście do problemu długu publicznego i jego finansowania emisją obligacji było inne niż przed wojną lub w czasach obecnych). W latach dwudziestych XX wieku, w nowej już rzeczywistości ustrojowej, nie powróciło zapotrzebowanie na druk papierów wartościowych, gdyż te są elektronicznymi zapisami w pamięci bankowych komputerów.

Tekst wzbogacają reprodukcje akcji i obligacji, a cennym uzupełnieniem jest słownik podstawowych pojęć dotyczących tematyki. Rozdział powstał w oparciu o opracowania fachowe i artykuły prasowe.

Trzeci rozdział, poświęcony znaczkom pocztowym, opracował Andrzej Ambroziewicz. Przed omówieniem tematów dotyczących produkcji znaczków w PZG, a następnie w PWPW, autor przedstawił informacje o pierwszych emisjach znaczków na ziemiach polskich – w połowie XIX wieku.

Po odzyskaniu niepodległości reaktywowaniu działalności poczty towarzyszyło wprowadzanie pierwszych znaczków niepodległej Polski, drukowanych w kilku prywatnych drukarniach. Jakość pierwszych polskich znaczków była stosunkowo niska. Dopiero uruchomienie produkcji w PZG, przekształconych z czasem w PWPW S.A., przyniosło stopniową poprawę ich jakości. Po drugiej wojnie światowej pierwsze polskie znaczki powstawały w niezniszczonych drukarniach w Rzeszowie, Łodzi i Krakowie. Po odbudowie Wytwórni produkcję znaczków stopniowo przenoszono do Warszawy.

W rozdziale można znaleźć wiele informacji o technikach druku znaczków stosowanych przez PWPW oraz o właściwościach papierów wymaganych do druku w poszczególnych technikach. Autor dużo miejsca poświęcił projektom oraz projektantom. Tekst został zilustrowany reprodukcjami znaczków z poszczególnych okresów oraz fotografiami współczesnych urządzeń wykorzystywanych do ich produkcji. Dołączone diagramy określają wielkość emisji znaczków z podziałem na techniki druku oraz liczbę zrealizowanych projektów w latach 1949–2008. Rozdział kończy słownik przybliżający terminologię dotyczącą znaczków.

Tekst został przygotowany w oparciu o liczne opracowania fachowe i artykuły prasowe oraz na podstawie analizy dostępnych autorowi oryginalnych znaczków pocztowych. Rozdział kończy obszerna *Bibliografia*⁵.

Czwarty rozdział, *Dokumenty tożsamości*, opracowała Anna Baczyńska. We wstępie autorka przedstawiła ciekawy wywód na temat tożsamości człowieka oraz encyklopedyczne definicje dokumentów tożsamości. W dalszej części omówione zostały zagadnienia dotyczące dowodów osobistych, paszportów, Kart Polaka, książeczek żeglarskich i wojskowych, różnego typu legitymacji (m.in. służbowych dla Policji, Straży Granicznej, BOR, nauczycieli, detektywów) wytwarzanych przez

---

⁵ W *Bibliografii* można dostrzec omyłkowo podawany tytuł czasopisma: jest „Przemysł Papierniczy” – zamiast „Przegląd Papierniczy” (pozycje 23, 24, 48 i 49).

PWPW. Obok informacji o produkcji poszczególnych dokumentów (zamówieniach, technikach zabezpieczeń) – rozdział jest kopalnią wiadomości na temat prawnych regulacji dotyczących ich wprowadzania zarówno w przeszłości, jak też w czasach obecnych.

Tekst uzupełniają, a zarazem zdobią liczne reprodukcje polskich dokumentów z różnych okresów, znajdujące się w zbiorach PWPW S.A.

W przygotowaniu rozdziału autorka wykorzystała akty prawne regulujące sprawy dokumentów tożsamości, archiwalia ze zbiorów Archiwum Państwowego m. st. Warszawy oraz z Archiwum Zakładowego PWPW S.A., opracowania dotyczące tematu oraz polskie encyklopedie z różnych okresów.

Kolejny rozdział, *Banderole akcyzowe*, autorstwa Aldony Chojnowskiej, dotyczy znaków dokumentujących pobieranie podatków od niektórych towarów (alkohol, papierosy). Produkcja banderol akcyzowych przez PWPW na wielką skalę rozpoczęła się w 1993 roku, po wprowadzeniu przez Ministerstwo Finansów rozporządzenia o pobieraniu podatku akcyzowego. W okresie gdy Wytwórnia straciła zamówienia na polskie paszporty oraz nowe banknoty, banderole stały się ratunkiem dla firmy, umożliwiającym przetrwanie najtrudniejszych lat. Autorka przywołuje akty prawne i umowy, na podstawie których PWPW realizowała produkcję banderol, oraz omawia techniki wytwarzania i zabezpieczeń.

Ozdobą rozdziału są liczne ilustracje polskich znaków akcyzy, wytwarzanych od 1993 do 2008 roku. Materiał został opracowany na podstawie dokumentów z Archiwum Miasta Stołecznego Warszawy, dokumentacji Pionu Handlowego PWPW S.A. oraz opracowań dotyczących zagadnień historii gospodarczej.

Szósty rozdział: *Centralna personalizacja dokumentów*, opracowany przez Roberta Domagałę, dotyczy najnowszej historii PWPW S.A., związanej z wprowadzaniem nowoczesnych technologii produkcji dokumentów w oparciu o centralną bazę danych. W ten sposób w 1999 roku zaczęto w Polsce produkcję praw jazdy, a z czasem również wdrożono system wytwarzania dowodów rejestracyjnych. Czasowo PWPW S.A. wytwarzało i centralnie personalizowało wiele innych dokumentów; m.in. świadectwa maturalne, zaświadczenia o wynikach egzaminu gimnazjalnego, zaświadczenia o wynikach sprawdzianu w szkole podstawowej, świadectwa kwalifikacyjne (dla kierowców). Od 2003 roku w Wytwórni powstają również paszporty dla bydła.

Tekst ilustrują reprodukcje wzorów współczesnych praw jazdy, dowodów rejestracyjnych i świadectw.

Materiał został opracowany na podstawie dokumentów PWPW S.A.

Ostatni rozdział: *Produkty i usługi elektroniczne*, opracowany przez Tomasza Woźnicę, przedstawia najnowocześniejsze produkty Wytwórni, stopniowo wdrażane do powszechnego stosowania (m.in. podpis elektroniczny, certyfikaty cyfrowe, e-faktury), mające niewiele wspólnego z papierem. Ich znaczenie jednak szybko wzrasta i można sądzić, że będą odgrywały coraz większą rolę w ofercie PWPW S.A.

Po ostatnim rozdziale zamieszczono podsumowanie w językach: polskim i angielskim, opracowane przez Radosława Mierzejewskiego. Książkę kończy wykaz autorów wraz z krótkimi informacjami biograficznymi i wizerunkami.

Album *Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A. 1919–2008* jest niezwykle cennym wydawnictwem, przekazującym wiedzę o historii i obecnym potencjale jednej z najważniejszych, a zarazem najciekawszych polskich firm.

Z racji dużej liczby autorów nie udało się zachować jednolitej formy całego opracowania (niektóre rozdziały mają charakter naukowy, inne popularnonaukowy), jednak dzięki wysiłkowi zespołu redakcyjnego zdołano poszczególne teksty połączyć tak, by stanowiły logiczną całość i przedstawiały historię Wytwórni oraz jej ofertę produkcyjną.

Książka została wydana niezwykle starannie i czytelnie, a zamieszczone na lewym marginesie podtytuły i tematy omawianych zagadnień ułatwiają korzystanie z opracowania. Wartość edytorską albumu podnoszą liczne fotografie ludzi Wytwórni, budynków i maszyn oraz wysokiej jakości reprodukcje przepięknych papierów wartościowych. Wydawnictwo PWPW S.A. może być stawiane za wzór dla firm, które szcząc się bogatymi tradycjami i ważną pozycją na rynku, chciałyby udokumentować i utrwalić własną historię oraz zaprezentować obecny wizerunek.

Znaczenie Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych sprawia, że publikacja ilustrująca jej historię i przedstawiająca współczesną pozycję, wzbudza duże zainteresowanie historyków, miłośników historii gospodarczej, licznych kolekcjonerów zaangażowanych w gromadzenie historycznych produktów Wytwórni. Album wydrukowano we własnej drukarni PWPW S.A. w nakładzie zaledwie 500 egzemplarzy, co sprawia, że wydawnictwo to nie jest szeroko dostępne. Można z niego skorzystać w bibliotekach uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych. Recenzowany album został przekazany do Biblioteki Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju, gdzie jest udostępniany zainteresowanym osobom.